

Technikai újítások és félelem a társadalomban

„The oldest and strongest emotion of mankind is fear. And the oldest and strongest kind of fear is fear of the unknown.”

("Az ember legősibb és legerősebb érzelme a félelem; a félelem legősibb és legerősebb fajtája a félelem az ismeretlentől." – H. P. Lovecraft: Természetfölötti horror az irodalomban)

Mitől félünk?

A technikai újításoktól való félelemnek ugyanaz az alapja, mint minden mástól való félelmünknek: az ismeretlenség, a befolyásolhatatlanság, ami a kiszolgáltatottság érzését kelti az emberben. A technikai újítás mindig is változást hoz, ha egészen aprót is, de valamit mássá tesz, amihez így már nekünk is másképp kell hozzáállnunk, viszonyulnunk. Esetleg ellentmond, vagy megerősíti eddigi elképzeléseinket a világról, de mindenképpen változtat rajta. Ez a folyamat az emberi pszichében megy végbe, gyakran teljesen öntudatlanul. Viszont időnként gyökeresen forgat föl mindent bennünk és körülöttünk, kirántva az addigi világképünk alól a talajt és kényszerű szembenézésre ösztönöz bennünket a túlélésünk érdekében. Az atomenergia jó példa erre.

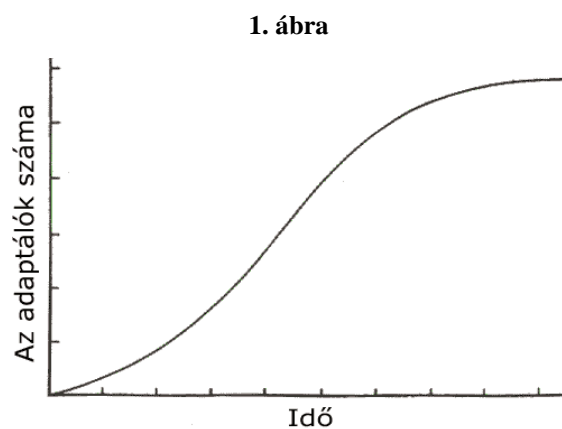
A félelem fajtái

A félelemnek –saját felosztásom szerint– két fajtája van. Ez az elgondolás az időbeliségen alapul. Egyrészt félünk a jövőtől, másrészt pedig a már meglévő újdonságok ismeretlen hatásaitól a jelenben. A múltat nem veszem bele, mivel azt már megéltük, nem félünk már tőle. Ha arra gondolunk, hogy a múltbeli ismeretlen eseményektől tarthatunk, az csak azért van, mert például az ismeretlen információ befolyásolhatja a jelenünket vagy a jövőnket, de a múlttól magától nincs okunk tartani. A jövőtől való félelem alatt azt értem, hogy a fejlődés iránya ébreszt kétségeket, nem tudjuk mit hoz a jövő. Ilyenre példák az erről szóló filmek tucatjai (pl.: Én a robot; Legenda vagyok). Félünk, hogy átveszik az irányítást a gépek, a saját teremtményeink ellenünk fordulnak, vagy nem tudjuk kordában tartani a kifejlesztett biológiai fegyvereket, stb. Vagy másik példaként említhetném a klónozást is. Az eljárás kifejlesztésekor a legnagyobb felzúdulást az váltotta ki, hogy ellenőrzés alatt tudjuk-e ezt tartani, nem fogják-e rossz célokra felhasználni. A hétköznapi használatra bocsátott fejlesztéseknél meg arról van szó, hogy kétségek ébrednek bennünk azzal kapcsolatban, hogy

vajon tényleg ismerjük-e ezeknek az igazi, személyiségre, kapcsolatokra, stb. gyakorolt hatását? Vajon nem amiatt lesz agresszív a gyerek, hogy ilyen tartalmú videojátékokkal játszik, véletlenül nem amiatt vagyunk kevesebbet együtt a családtagokkal és barátokkal, mert helyette tv-t nézünk?

A félelem legyőzése

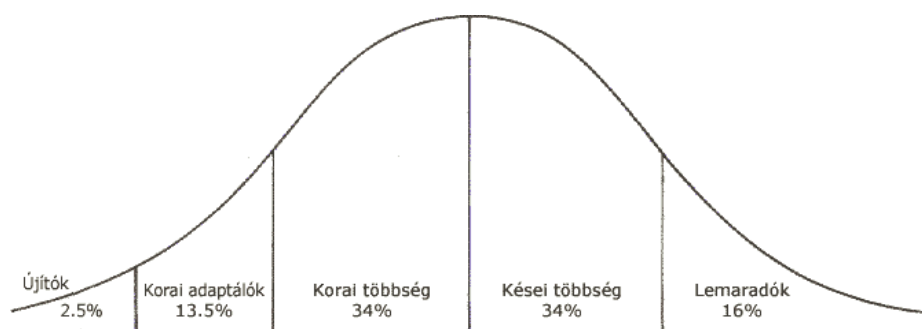
Tény, hogy akárhogyan is állunk hozzá ezekhez a kérdésekhez, a félelem ellenére használjuk ezeket az újításokat és ma már el sem tudnánk képzelni legtöbbjük nélkül az életünket. A kérdések adottak, olykor nagyon is nyugtalanítóak, de nem tehetjük meg, hogy

ne fejlesszünk, vagy legalább ne kövessük a fejlődést. Itt vetődik fel a következő kérdés: hogyan lehetséges akkor, hogy az ösztönös félelem ellenére mégis ilyen széles körökben terjednek el az újítások? Erre próbál választ adni Everett M. Rogers diffúziós elmélete. (A teljes elmélet bemutatására ebben a dolgozatban nem keríték sort, csak a témám szempontjából releváns elemeket emelem ki.) E szerint az

innovációk terjedése egy kommunikációs folyamat, amely S-alakú görbén szemléltethető (1. ábra). Eleinte csak kevesen adaptálják az innovációt, majd következik egy gyors növekedési szakasz, ezután egy lassabb, végül nem kapcsolódnak már be újabb adaptálók. A fő kérdés, mitől indul be ez a folyamat, hogyan kezd el terjedni egy újítás? Rogers öt főbb kategóriára osztja az adaptálókat, aszerint, hogy milyen korán kezdik el használni az innovációt.

Megkülönbözteti az újítókat, a korai adaptálókat, a korai többséget, a kései többséget és a lemaradókat (2. ábra). Úgy gondolom, itt

2. ábra

lapulhat számunkra a válasz, valahol az újítók csoportjánál. Ebbe az adaptációs kategóriába tartozóak olyan szocioökonómiai, személyes attitűd- és kommunikációs tulajdonságokkal rendelkeznek, amelyek révén -hogyan egy furcsa hasonlattal éljek- mint a méhek, alkalmassá válnak

virággal megtermékenyíteni a növényeket, azaz az elterjesztés és alkalmazás első úttörői. Ők azok, akiknek kulcsfontosságú szerepük van abban, hogy egyáltalán tudomást szerezzen a többi csoport az innovációról, elsőként próbálják ki és alkalmazzák, jelentős véleményformáló szerepük is van. Tehát a széles körben való elterjesztésben játszanak kiemelkedő szerepet.

Ám menjünk ennél is eggyel lejjebbi szintre, magukhoz a kutatókhoz és fejlesztőkhöz. Vajon őket mi vezérli, mi motiválja arra, hogy ne törődjenek az ősi ösztönnel, az ismeretlentől való félelemmel és új problémák és kutatási témák után nézzenek? Azt feltételezem, hogy talán bennük nagyobb a kíváncsiság, mint a társadalom egyéb csoportjaiban. Emellett, mivel nekik több információ áll rendelkezésükre számtalan oknál fogva, kevésbé ismeretlen és így kevésbé félelmetes az innováció, főleg a sajátjuk. Viszont pusztán a kíváncsiság és a plusz tudás nem elég. Feltétlenül kell lennie egy másik összetevőnek is, ez pedig nem más mint a társadalomban felmerülő szükség és igény. Ha ez nincs, akkor *„igazi felfedezések holt betűk maradnak, mert senki sem hiszi, hogy szükség van rájuk”*.¹ Eszerint igazi áttörés ott lehetséges, ahol egybeesik a kutatók érdeklődése, kíváncsisága és a társadalom igényei. Ez így volt régen és ma is. Viszont az igény és szükség fogalma változott az idők során. Megkérdőjelezhető, hogy mennyire van szükségünk például gyilkolós videojátékokra, de tény, hogy sokan megveszik ezeket. Így, mivel a társadalomnak szüksége van a fejlődésre és új dolgok kitalálására, kitermeli magából azokat a csoportokat, akik ezzel foglalkoznak, de a nagy többség „feladata” továbbra is az ódzkodás a változástól. Így van egyensúlyban tartva az új értékek teremtése és a régiek megőrzése, mindkettőhöz elengedhetetlenül szükség van a túlélésre!

Félelem régen és ma

Vajon ugyanúgy féltek-e a régebbi korok emberei, mint mi félünk ma? Izgalmas kérdés, de lehet-e rá válaszolni? Megkísérem a feleletadást. Először is kezdjük egy határmegvonással, aminek okára később fog fény derülni. Tehát a képzeletbeli időszalagon húzzunk egy vonalat, ami elválasztja a mai kort a régítől. Ez legyen valahol az 1919-es és az 1938-as időpont között. 1919-ben Ernest Rutherford hajtott végre először mesterséges

¹ Fernand Braudel: A technikák történetének nehézségei in: F. Braudel: Anyagi kultúra, gazdaság és kapitalizmus XV-XVIII. század. A mindennapi élet struktúrái. Budapest, 1985. Gondolat, 431-436. o.

magátalakítást (nitrogénatomokat alakított oxigénizotóppá), 1938-ban pedig O. Hahnnak és F. Strassmann-nak sikerült előidéznie az atommaghasadás jelenségét.²

Haladjunk akkor időrendben és vizsgáljuk meg először a meghatározott időintervallum előtti korokat témánk szempontjából. Már az elején le kell szögezmem, hogy ez az áttekintés igen sematikus lesz, a korszakokon belül is vannak különbözőségek, amikre nem térek ki.

Lássuk először az ősembert. Feltételezésem szerint ekkor a fejlődést elsősorban a szükség hajtotta és csak másodsorban a kíváncsiság, hiszen a túlélés volt a fő szempont, az élelemszerzés, a biztonság megteremtése, stb. (1. kép) Így természetes, hogy lassabb volt a fejlődés, a nehezebb életfeltételek miatt, kevesebb idő jutott a fejlesztésre, de több idő kellett, hogy elterjedjenek az új dolgok, technikák. A természeti erők kényének kedvének kiszolgáltató ember sokszorosan meggondolt mindent, mielőtt kipróbálta volna. Az ókorban, úgy tűnik, a nagyobb újítások az uralkodókhöz kötődtek, az ő privilégiumuk volt, így irányíthaták is

1. kép

valamennyire. Persze az ókori köztársaságoknál ez másképp volt. A görögök és rómaiak inkább az elméletek fejlesztésében tűntek ki, ami később alapja lesz sok technikai jellegű újításnak is. Ez a fajta intellektuális megismerés ebben a korban kevesebb félelmet keltett az emberben, mivel talán nem járt annyi kockázattal. A középkorban és még később is, ez a keresztény eszmék miatt talán éppen fordítva volt, hiszen az újító gondolatokat gyakran bűnös dolgoknak tekintették, ami veszélyeztette a túlvilági boldogság elnyerését. Gondoljunk csak a megégetett Savonarolára, vagy Giordano Brunora. Az újkor viszont, főleg a vége felé, az ipari forradalom időszakában a fejlesztés és feltalálás első nagy állomása volt. Igaz, itt is megvolt a laikus emberekben a félelem, de ez főleg a fejlesztések jellege miatt inkább egzisztenciális volt, mivel úgy gondolták, a gépek vették el a munkát tőlük és ezzel a kenyerüket is. Ez nyilvánvalóan kitűnik a géprombolók által írt egyik levélből: *"Pokoli gépeidet összezúztuk a falu határában, embereid megkötözve fekszenek az útszéli árokban. Így figyelmeztetnek az éhezők, akiket tettük végrehajtása után éhező feleségük és gyereük vár otthon. Ha új gépeket veszel, vagy ha úgy folytatod, ahogy eddig, megint hallasz rólunk. Vigyázz! Ludd tábarnok."*

³Az egzisztenciális jellegű félelem korábban is meghatározó volt, sőt tulajdonképpen ez hatotta át az említett időpontunk előtti korokat. Szeretném hangsúlyozni, hogy ez nyilván megmaradt később is. Egy kis kitérőképpen ejtsünk szót az egzisztenciális félelem

² <http://www.atomenergia.extra.hu/atom/Kronol/index.htm>

³ http://www.sulinet.hu/tori/kszerettsegi/szobeli/I_2/szoveg/ip_forr.htm#luddizmus

mibenlétéről: ez arra vonatkozik, hogy az elsődleges szükségletek megteremtésének sikertelensége az ember életébe kerülhet. Ez többnyire elég félelmetes az emberek számára. Mint már említettem, a szükséglet fogalma változik, de bizonyos alap dolgok megléte vagy nemléte kérdés nélkül végzetes lehet. Gondolok itt az élelemre, biztonságra, stb. hasonlóan Maslow piramisának első két lépcsőfokához (3. ábra). Még egy példát

3. ábra

szeretnék hozni az egzisztenciális félelemre, ami arra is jól rámutat, hogy ennek az egzisztenciális félelemnek nem csak hátráltató következményei lehetnek, mint azt a ludditák esetében láttuk, hanem időnként védő burokként is funkcionálhat az innováció szempontjából. A szövegrészlet a vízimalomról, annak a fejlődését és egyáltalán alkalmazását lehetővé tevő társadalmi környezetről szól: „A népi szokásjogok tiltották, hogy a molnár saját üzletére dolgoztassa gépét, gabonával, liszttel kereskedjék, nehogy a nyersanyagot összevásárolva, az olcsóbb gépi munka által versenyezzen a termelőkkel, akiknek nem állt rendelkezésükre hasonló mechanizmus, és hogy ily módon monopolizálja az egész termelést. Még az is tilos volt, hogy nagyszámú baromfit tartson, ami arra csábíthatta volna, hogy a rábízott gabonát saját céljaira használja fel. Éppen ez a társadalmias korlátozás gyökerezett meg a vízimalmot Európában, terjesztette el a legfélreesőbb falvakban is, és ez segítette nagyszerű tökéletesedésre is, új és új bonyolult szerkezetek beiktatására.”⁴ Ezzel le is zárnam a korántsem teljes áttekintést a régi korok félelméről. Remélem ennyi bevezető elég lesz ahhoz, hogy látható legyen a minőségbeli különbség a választott időpont utáni korszak és a most tárgyaltak között.

Új félelmek

1919 és 1938 között a két említett kémiai áttöréssel nem csak az atom lett megbolygatva, hanem egy egész eddig fennálló gondolati rendszer, aminek a határait mindez idáig az ember maximum képzeletben feszegette. Ennek a lényegét nagyon röviden

⁴ Hajnal István: Az első gépek. In: Hajnal István: Technika, művelődés. Vál., szerk., jegyz.: Glatz Ferenc. Budapest, 1993. Historia Könyvtár, Monográfiák 2. 457-472. o.

összefoglalva a természet iránti alázattal lehetne. Persze eddig is beavatkoztak a természet rendjébe, főleg az ipari forradalom kezdete óta, de volt egy bizonyos határ, ami át lett lépve az atommag mesterséges átalakításával és a maghasadás előidézésével. Nehéz megfogalmazni, ennek a határnak a mibenlétét. Képi hasonlattal élve egy kicsit olyan, mintha az ember a Paradicsomot őrző kerubok éberségét kijátszva visszaszökött volna a Tudás fájához és olyan dolgot tudott volna meg, amit igazából nem lenne szabad tudnia. Ez már nem az ember, hanem a Természet vagy az Alkotó dolga. Ez az érzés, hogy behatoltunk az élet misztériumába, szorongást vált ki, ebben tudnám megragadni a régi korok félelmeitől való másságot: az egzisztenciális félelem mellett megjelenik ez a féle szorongás is, hogy illegális bevándorlók vagyunk, ami maga után vonhatja a büntetést. Úgy gondolom, ennek nagyon is köze van az atommaggal kapcsolatos felfedezések utótörténeteihhez, mindenekelőtt a „Little Boy”-nak (2. kép) és Csernobilnak, de a többi atomkatasztrófáknak is. Ez hagyhatott olyan mély nyomot, ami kihat az összes többi határátlépéssel történt innovációra is, gondolok itt a génmanipulált ételektől kezdve a lombikprogramig, amikre majd később részletesebben kitérek. Másrészt viszont ez egy ősrégi toposz is, mint már utaltam a Bibliára, a „megengedettnél nagyobb” tudásért fizetni kell. Chuang tzu az időszámításunk előtti harmadik évszázadból származó idézete szerint: „A sok tudás átok.”⁵

Szerintem kétfelé lehet osztani azon jelenségek körét, amelyek ilyen új félelmet váltanak ki aszerint, hogy a külső életkörülményekben, életfeltételekben, vagy a személyek közötti kapcsolatokban okoz-e változást. Így az előbbi csoportba sorolom az atombombát és az atomenergia felhasználását, a klónozást, a lombikprogramot, a génmanipulált ételeket (GMO), és a globalizációt. Ezekről részletesebben is lesz szó, ezeket tartom a legfontosabbnak, de ezeken kívül is említhetők még olyan innovációk, amelyek ide sorolhatóak. Az utóbbi csoportban pedig a televízióval, a számítógéppel és az internettel fogok foglalkozni.

Hát akkor lássunk is neki egyenként végignézni milyen fontosabb jelentőségük, jellegzetességük van az új félelem kialakulásában ezeknek az innovációknak. Elsőként az atombombát említettem. Erről már fentebb esett szó, de szeretném kitágítani a témát. Azért tartom kulcsfontosságúnak az atomenergia felhasználását, mert ez volt az első innováció, ami átlépte a bűvös határt, és sok ember szemében bebizonyította, hogy a békés célokra való

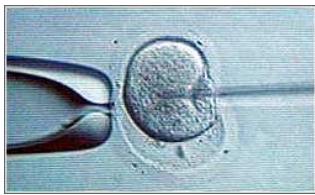

2. kép

⁵ <http://www.netorian.hu/index.php?lap=katlist&id=7&start=80&limit=10#>

felhasználása sem veszélytelen, az elbizakodottság nem volt megalapozott, a „büntetés” mindenképpen jár. Ha ez így explicit módon nem is fogalmazódik meg, attól még tudat alatt épp úgy válthat ki szorongást. Az atom, amit eleve sokáig megbonthatatatlannak gondoltak, a világ elsőszámú építőelemének, most darabjaira lett szedve, és önös emberi célokra lett felhasználva. Ezzel mondhatnánk kihasználtuk és megbecstelenítettük elbizakodottságunkban.

A klónozás a következő „hübrisz”, amit elkövettünk. Ezt célszerűnek tartom a génmanipulálással és a lombikprogrammal együtt tárgyalni, lévén mindhárom biológiai fejlesztés. Itt is arról van szó, hogy belenyúlunk a természet rendjébe, a természetes kiválasztódásba, a természetes fogantatásba. A lombikbébi-program a legelfogadottabb a

3. kép

három említett fejlesztés közül. Elég nagy sikerrel is alkalmazzák, de az embernek valahogy az az érzése támad, hogy a szervezeten kívüli mesterséges megtermékenyítés elveszi a fogantatás csodáját (3. kép). A klónozás gyógyászati célokból történő kutatása is nagy felzúdulást váltott ki. Főleg az embrionális őssejtek felhasználhatóságáról szóló viták vannak a középpontban. Ez olyan kérdéseket feszeget, amelyekre talán nem is lehet választ adni. Érvek és ellenérvek hozhatók, de fel vagyunk mi hatalmazva a döntésre? Sokszor lehetett ezzel kapcsolatban hallani a médiában, hogy „Istent játszunk”. Ez a kifejezés nagyon jól rávilágít a határátlépéssel kapcsolatos szorongásra, ez nem a mi feladatunk, a játszáshoz túl komoly és felelősségteljes, amire a gyermek emberiség még nem képes. A génmódosított élelmiszerekkel kapcsolatban igen erős az ellenállás és nem csak a hétköznapi emberek, hanem az államok szintjén is. Ez főleg a sok feltáratlan kockázati lehetőség miatt van. Hogyan hatnak a génmanipulált állatok és növények a környezetükben lévő többi élőlényre, az emberi szervezetre, stb.? De ami az újfajta félelmet kiváltja, az abból ered, hogy mesterséges úton keverjük egymástól akár nagyon távol álló fajok génszakaszait. Ezt ismét a természet rendje ellen való dolognak tartjuk, olyan beavatkozásnak, ami előnyeinek hangoztatása ellenére veszélyeket is rejt és elbizakodottságra utal. A félelem abból ered, hogy vajon mi tudjuk-e olyan jól véghezvinni a változtatásokat, mint az anyatermészet. Szükség van-e erre? Kordában lehet-e tartani? És az egyik legfontosabb, igazából mi is a célunk ezzel? Jürgen Habermas szerint: „A *biotechnikai fejlődés eddig olyan dinamikával bontakozik ki, ami mindig túlszalad a társadalom morális céljait tisztázni próbáló időrabló önmegértési folyamatokon.*”⁶ Azt gondolom, ha sikerült volna tisztázni ezekre a kérdésekre a választ, akkor talán egyik eljárás sem lenne ilyen szigorú

⁶ Jürgen Habermas: A géntechnika veszélyeiről Magyar Lettre Internationale 2002. 44. szám

jogi védőbástyával körülvéve. De egyáltalán nem vagyunk meggyőződve arról, hogy ezek biztonságos és megfelelő folyamatok. A legtöbb hétköznapi embernek kételyei és ellenérzései vannak ezekkel szemben, még akkor is, ha hasznosnak, biztonságosnak és jónak tartja ezeket az eljárásokat, mert az a lappangó érzés megmarad, hogy ezek természetellenes folyamatok, normális esetben ilyenekre nincs szükség. Lehetséges, hogy ezen eljárások megjelenését baljós előjelnek érzékelik, ami bolygónk végét jelezheti.

A globalizáció a következő újítás, ami új típusú félelmet hozott és hoz létre. Ez tulajdonképpen egy kakukktojás, hiszen nem egy olyan innovációról van szó, amit tudósok hoztak létre, de véleményem szerint nagyon sok közül volt ennek a folyamatnak vagy jelenségnek a kialakulásában, hiszen globalizáció nem jöhetett volna létre anélkül a rengeteg újítás nélkül, amely lehetővé tette a közlekedés, a hírközlés, a kommunikáció, stb. fejlődését. Így a globalizációt én úgy definiálnám, mint ezeknek a fejlesztéseknek a nyomán kialakuló folyamatot, összegzésük is, meg több is annál. A globalizáció egyrészt egzisztenciális félelmet vált ki, másrészt képletes és tényleges határátlépéssel is jár, tehát új félelmet szül, ami a természetesen kialakult társadalmi rendek és kultúrák veszélyeztetésére vonatkozik. Azt, hogy a globalizáció mesterségesen megváltoztatja a fennálló társadalmat és kultúrákat, visszafordíthatatlan értékpusztulásként élik át az emberek, amellet, hogy élvezik áldásait, természetellenesnek tartják az átalakulást, aminek megvannak és meglesznek a hátulütői. A képzeletben egy végletekig homogén, mesterségesen irányított társadalomképben csúcsosodik ki az ismeretlen jövő, amit a globalizáció hoz el nekünk, hasonlóan Huxley szép új világához.

Térjünk át a személyek közötti kapcsolatokra ható innovációkra. Ezek másfajta módon hoznak létre félelmet, aminek eltérő a jellege, a külső életkörülményekben változást hozó újítások által keltett félelemhez hasonlítva. Bár az innováció használata vagy mellőzése mindenkinek saját döntésén múlik elviekben, gyakorlatilag ez nem teljesen így van. Gondoljunk csak a reklámtechnikák fejlődésére, vagy arra a tényezőre, hogy a mellőzés következtében kiteszük magunkat a lemaradás veszélyének. Az új félelmet az váltja ki, hogy a személyiséget és az emberi kapcsolatokat átalakíthatónak látják ezen eszközök használata révén. Ez pedig szintén egy határátlépés, beavatkozási lehetőség az ember autonómiájába. Ennek a lehetősége, korábban is megvolt, de sohasem ilyen tömegesen és ilyen eszközökkel, amelyek ennyire közel vannak hozzánk.

Kezdjük akkor a televízióval. Az 1950-es években kezdett elterjedni szélesebb körökben (4. kép). A 20. század második felében ez volt a legnagyobb olyan felfedezés, amely tömegeket ért el. Komoly vitákat váltott ki, hogy milyen hatásai is vannak az emberekre, a társadalomra, a kultúrára, stb. Az egyik legtöbbet vitatott és legérdekesebb

teória ezzel kapcsolatban talán Marshall McLuhan nevéhez fűződik, amit a *The Gutenberg Galaxy* című könyvében ismertetett. Röviden: McLuhan szerint a televízió a Gutenberg-galaxis végét jelzi, mivel az emberi észleléshez közelebb állnak az új technika kínálta lehetőségek (térélmény, hang), mint a könyvek által létrehozott linearitás. Ezzel nagyon sokan nem értettek, nem értenek egyet, de tény, hogy az olvasásra fordított idő csökkent a tévénézésre fordított időhöz képest. (Míg 1986-ban a könyvet rendszeresen olvasók aránya a 15-29 éves korcsoportban 76 százalék volt, addig 2000-ben 56 százalékra csökkent, míg a tévénézéssel töltött idő ugyanabban a korcsoportban egy átlagos napon 1986-ban 135 perc volt, 2000-ben 168 percre nőtt, de a tendenciákat a többi korcsoportban is megfigyelhetjük.⁷⁾

Arról hogy ez jó, vagy rossz-e, megoszlanak a vélemények, de többnyire az utóbbit hangoztatják. Olyan kérdésekre kaphatunk hol ilyen, hol olyan választ, hogy vajon a növeli-e az agresszivitást az ilyen tartalmú műsorok nézése, hogy valóban csökkenti-e a kreativitást a passzív befogadóvá válás, a reklámok hatásairól nem is szólva. Ezek igen lényeges kérdések, de sajnos nem tudunk egyenlőre rájuk

4. kép

válaszolni. Ez egy olyan tényező, ami veszélyforrássá teszi a tévénézést, főleg a gyermekek számára. Viszont manapság kevesebbet foglalkoznak ezzel, az érdeklődés áttevődött az internet és a virtuális világ hatásainak kutatására.

A televízió bizonyos értelemben interaktívabb verziója a számítógép. Az előző témánkkal való összekötés miatt elsősorban a videojátékokról esszen szó. Rengeteget támadják ezeket, főként a durva, gyilkolásra szólóakat. Nem egy tragikus iskolai lövöldözéssel hozták már kapcsolatba őket az USA-ban és máshol is. Ezen játékok személyiségformáló hatásairól nem sokat tudunk. Maga ez az információhiány és bizonytalanság is indukálja a félelmet. Emellett hallani pozitív hatásokról is, bizonyos képességeket fejlesztenek a játékok (pl.: vizuális, koncentrációs képességeket), és olyan véleményeket is hallhatunk, hogy a bűnözés csökkenése várható a játékoktól, mert a feszültségüket a virtuális világban fogják levezetni az emberek. A helyzet ugyanaz, mint a televízió esetében, nem tudjuk az igazságot, de szörnyen nyugtalanító, hogy ilyen tömegesen használjuk ezeket és mégis bizonytalanságban vagyunk.

⁷ <http://www.tarsadalomkutatas.hu/termek.php?termek=TABRA-A-418> és <http://www.tarsadalomkutatas.hu/termek.php?termek=TABRA-A-416> (A grafikonok nem voltak letölthetőek, csak ingyenesen megtekinthetőek.)

Egy másik aspektusból szemügyre véve a félelem okát, az az ember kiszolgáltatottsága a számítógépnek. Képtelenek vagyunk követni, hogyan is működnek ezek a szerkentyűk, de olyan sok mindenre képesek már, hogy már-már szinte nem csupán egy eszközként tekintünk rájuk. Jó példa erre az Én, a robotból ismert V.I.K.I. nevű központi agy, amely az emberiség elpusztítására tört. Mindez szorosan összefügg az internettel, amely egyrészt hihetetlenül kitágíthatja a (virtuális) világot, de más aspektusból viszont össze is szűkítheti. Az elérhető tudás, az on-line közösség- és kapcsolatépítés, a szórakozási lehetőségek mind-mind vonzó dolgok, de árnyékként kísértenek a tények és kérdések: az interneten elérhető tudás nem mindig megbízható, megfeleltethetőek-e egymásnak a virtuális és a valós térben kötött barátságok, stb. A pro és kontra érvek között a legjobb a tanács, ha saját józan ítélőképességünkre hagyatkozva próbáljuk fenntartásokkal ugyan, de nem teljes elutasítással kezelni az információkat és helyzeteket. Ám az új félelem mibenléte ebben az esetben nem merül ki a személyközi kapcsolatokban okozott változásokról való tudatlanságunkban. A személy világérzékelésének megváltoztathatósága, annak a lehetősége, hogy elvesz az a képesség, hogy meg tudjuk különböztetni a valóságot a nem valós világtól, eddig nem tartották igazán elképzelhetőnek. Ha ilyen mégis előfordult, azt elmebetegségnek nyilvánították. Ma a virtuális valóság ezt a jelenséget, a kapcsolat elvesztését a valós világgal akár nagyobb mértékben és mesterségesen előidézheti. Ez a jövőkép főleg a Second Life nevű játék kapcsán merült fel. Ez a beavatkozás épp az ember szabadságát veszélyeztetheti, aminek a gondolata a mai individuális világunkban, amely ekkora fontosságot tulajdonít a szabadságnak, alapértékének megtámadását láthatja, de a folyamat ellen mégis tehetetlennek érzi magát, hisz ha korlátozni próbálná, akkor saját elveit tagadná meg.

Összehasonlítás és befejezés

Rövid összefoglalásként felvázolnám a meglátásom szerinti régi és új félelem közti különbséget. Míg a megjelölt időszakunk előtti korokban a félelem fő vonása a megélhetésért folytatott harc kimeneteléről szólt, addig az új félelem, a régi megmaradása mellett egyéb változókkal bővült. Az értékterheltsége sokszorosára nőtt, egyelőre úgy látszik, eldönthetetlen kérdésekkel gyarapodott és sokkal nagyobb horderejű a döntések súlya erkölcsi jellegüknél fogva és jövőnk szempontjából is, mint régen volt. Ez súlyos belső konfliktusokat szül, amiket nem érdemes egyszerűen lelegyinteni, hogy: „Ugyan már, a mai tudományban nincs mit kételkedni!”. Hasznos lehet megérteni, hogy időnként miért is ellenzik oly nagy tömegek bizonyos újítások bevezetését, használatát, mert ha ezt felmérjük, akkor visszajelzésként értelmezve lehet tökéletesíteni, biztonságosabbá tenni az eljárást, másrészt

pedig a félelem okára vonatkozó kutatások finanszírozásával, majd információszolgáltatással enyhíteni esetleg rajta. Úgy gondolom ezek a kérdések, a nyomukban keletkező érzelmi és intellektuális feszültséggel együtt olyan diskurzusra szólítanak fel, ami eredményezhet tökéletesebb megoldást, így jobban bízhatnánk a tudomány körültekintőbb, átfogóbb vizsgálataiban, amely kiterjed az emberekre gyakorolt pszichés hatásokra is és az etikusabb felhasználásra, ez által bizonyára csökkenne az emberek félelme és bizalmatlansága az újításokkal szemben.

Bibliográfia:

Dessewffy Tibor, Galács Anna: „*A dolgok új rendje*”*Technológiai változás* In: Dessewffy T. és Z. Karvalics L.: Interenet.hu, Aula Kiadó, 2003.

Sergio Benvenuto: *Platón és a gének* Magyar Lettre Internationale 2002. 44. szám

Jürgen Habermas: *A géntechnika veszélyeiről* Magyar Lettre Internationale 2002. 44. szám

Vége a Gutenberg-galaxisnak? Válogatta és szerkesztette: Halász László, Bp. Gondolat, 1985

Zygmunt Bauman: *Biológia és modernitás* Magyar Lettre Internatinale 1998. 31. szám

Képjegyzék:

1. ábra és 2. ábra: Dessewffy Tibor, Galács Anna: „*A dolgok új rendje*”*Technológiai változás* In: Dessewffy T. és Z. Karvalics L.: Interenet.hu, Aula Kiadó, 2003.

1. kép: Pásztor Emil: Térábrázolás az agyi diagnosztikában és a művészetben

http://epa.oszk.hu/00700/00775/00051/2003_02_01.html

3. ábra: <http://kaizen.freeblog.hu/files/maslow.jpg>

2. kép: <http://www.atomicarchive.com/Photos/LBFM/image3.shtml>

3. kép: <http://www.tusarok.org/rovatok/cikk.php?id=1716>

4. kép:

http://www.makingthemodernworld.org.uk/stories/the_rise_of_consumerism/02.ST.03/?scene=5